

Portotož, 26.11.2011; Redno letno strokovno srečanje

Vloga neodvisnega javno zdravstvenega mikrobiološkega laboratorija pri obvladovanju nalezljivih bolezni in groženj zdravju

M Paragi, K Prosenc, M Trkov, T Kastrin, V Mioč

Inštitut za varovanje zdravja,
Ljubljana, Slovenia

Namen in zakonske podlage

*“All EU citizens have the right to high quality clinical and **public health microbiology** services in the European Union and it is up to the MS together with the Commission to develop strategies and actions to implement activities to strengthen microbiology in the EU”.*

Definicije

" **Javno zdravstvena (JZ) mikrobiologija**" je medsektorsko področje, ki zajema mikrobiologijo ljudi, živali, hrane, vode in okolja, s poudarkom na človeškem zdravju in boleznih. Zahteva laboratorijske strokovnjake s sposobnostjo učinkovitega sodelovanja med posameznimi disciplinami, predvsem z epidemiologi in zdravniki.

Javno zdravstveni mikrobiološki laboratoriji ali laboratoriji s to funkcijo imajo osrednjo vlogo pri odkrivanju, nadzoru, odzivanju na izbruhe in zagotavljanju strokovnih smernic za preprečevanje in nadzor nad nalezljivimi boleznimi.

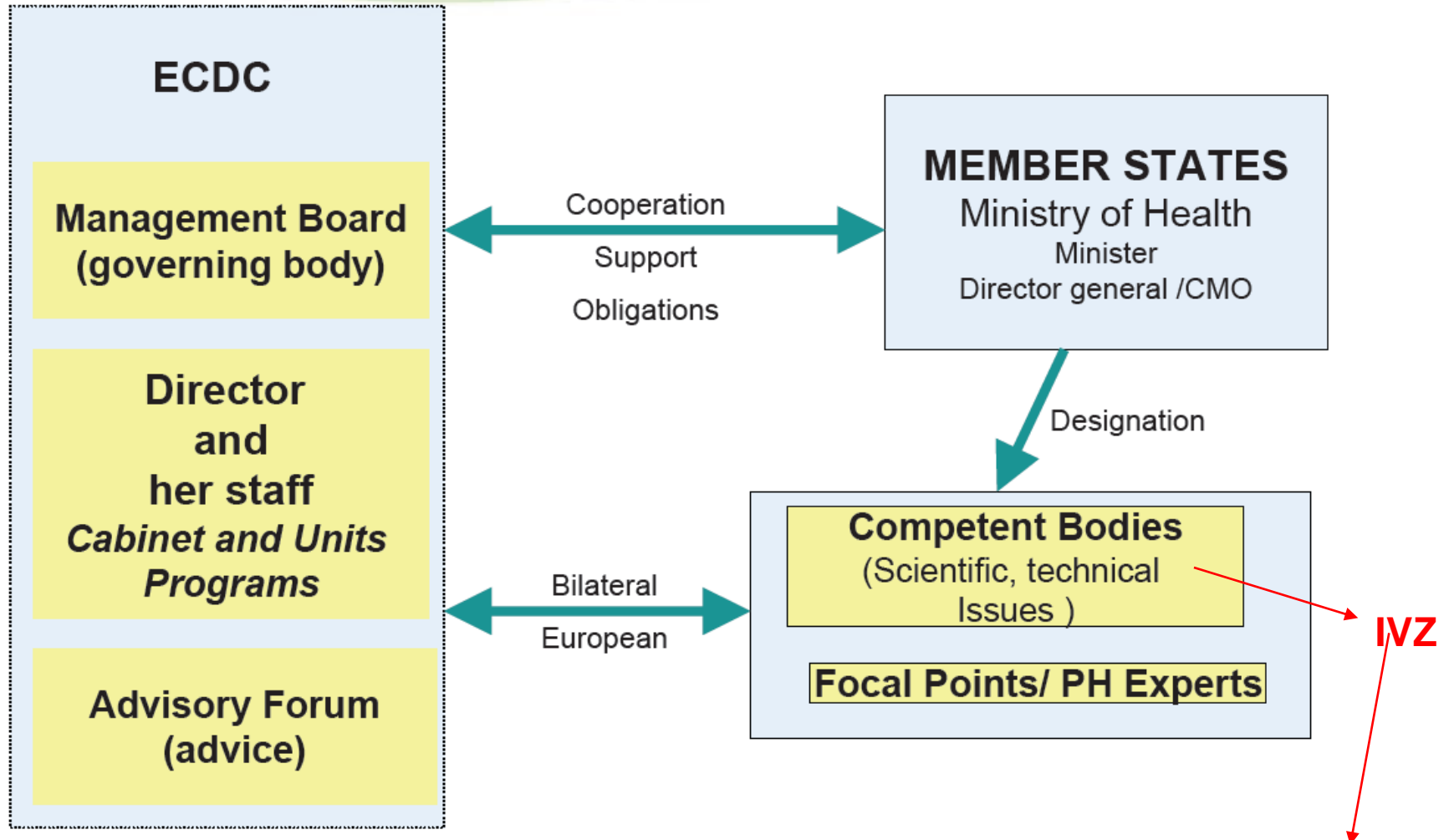
European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC)

Glavna strategija ECDC je sodelovanje med javno zdravstvenimi mikrobiološkimi (PHM) laboratoriji v posameznih državah članicah in ECDC, ter imenovanje in ocenjevanje nacionalnih mikrobioloških referenčnih laboratorijev v državah članicah.

Nacionalni javno zdravstveni mikrobiološki laboratoriji v državah članicah igrajo ključno vlogo pri usklajevanju in izvajanju teh nalog.

Architecture of relations with countries

Nacionalni JZ mikrobiološki laboratorij IVZ

Slovenija

V Sloveniji je ta pomembna naloga dodeljena nacionalnemu **JZ** mikrobiološkemu laboratoriju **IVZ**, ki je pristojni organ za **ECDC** za Slovenijo (“competent body“). Poleg usklajevanja laboratorijskega dela na področju JZ mikrobiologije v državi, ta laboratorij dela na večih JZ pomembnih področjih:

- bolezni, ki jih preprečujemo s cepljenjem ,
- okužbe, ki se prenašajo z vodo in hrano,
- gripa in druge okužbe dihal,
- spremljanje odpornosti bakterij proti antibiotikom.

Vsa ta področja so bistvenega pomena pri odkrivanju, nadzoru in obvladovanju nalezljivih bolezni.

ZAKAJ JE JZ LABORATORIJSKI NADZOR NAD NALEZLJIVIMI BOLEZNIMI POTREBEN?

- Laboratorijsko spremljanje je bistveno pri razumevanju epidemiologije nalezljivih bolezni.
- Podatki iz laboratorijskega spremljanja so podlaga za JZ ukrepe (npr. cepljenje).
- Podatki iz laboratorijskega spremljanja so ključnega pomena za pripravljenost in odzivanje na nove dogodke.
- Laboratorijski podatki pridobljeni in zbrani v JZ laboratorijih so dodatno združeni na ravni države, Evrope (ECDC) ter Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), skupno analizirani in so na voljo in uporabni nazaj na primarni ravni.

DEJAVNOSTI JZ LABORATORIJA IVZ

- Stalno spremljanje in nadzor nad nalezljivimi boleznimi, skupaj z epidemiologi.
- Poseben poudarek je na nalezljivih boleznih, kjer podatki iz diagnostičnih laboratorijev ne zadostujejo za dejansko oceno stanja.
- Sledenje in proučevanje mikroorganizmov in njihovih sprememb, ki bi lahko privedle do spremenjene klinične slike in / ali spremenjene epidemiologije bolezni.
- Sodelovanje pri pripravi skupnih smernic za nadzor nad nalezljivimi boleznimi .
- Uvajanje novih metod (v skladu z ECDC, WHO, najnovejše znanstvene ugotovitve), potrebnih za ustrezen nadzor.
- Nadzor nad boleznimi, ki jih preprečujemo s cepljenjem.
- Povezovati strokovnjake na področjih mikrobiologije, kemije, veterine in živilske-predelave pri nadzoru nad izbruhi in pri preverjanju kroženja in obnašanja mikrobioloških povzročiteljev.
- Tesno sodelovanje z mednarodnimi mrežami in inštitucijami (ECDC, WHO, EFSA): hitra izmenjava podatkov, validacije metod, priprave smernic.
- Stalna pozornost nad nacionalnimi in mednarodnimi izbruhi.

BOLEZNI, KI JIH PREPREČUJEMO S CEPLJENJEM

Nacionalni referenčni laboratorij za **otroško paralizo** (WHO): Evropa je bila razglašena kot regija brez otroške paralize od leta 2002. Nacionalni JZ lab mora vzdrževati metode odkrivanja v državi in biti pripravljeni za uvožene primere ter skozi nadzor potrjevati, da polio res ni več prisoten v državi.

Nacionalni referenčni laboratorij za **ošpice, rdečke** (WHO, ECDC): WHO ima v planu odpravo v Evropi do leta 2015. Slovenija je bila brez ošpic 10 let. Nacionalni JZ lab mora vzdrževati metode odkrivanja v državi in biti pripravljen na uvožene primere in morebitne povezane primere (2010, 2011). Podatki iz naše seroepidemiološke študije (zaščitna raven prebivalstva v različnih starostnih skupinah), so bili v veliko pomoč pri izvajanju JZ ukrepov.

Nacionalni referenčni laboratorij za **davico** in druge okužbe povzročene z toksigenimi in ne-toksigenimi sevi bakterije *Corynebacterium diphtheriae* in *Corynebacterium ulcerans*: Bili smo aktivni člani mednarodne mreže Diphtheria - DIPNET ki je bila v letu 2010 prenesena v ECDC.

Oslovski kašelj: ECDC program o boleznih, ki jih preprečujemo s cepljenjem zajema tudi oslovski kašelj. Od leta 2003 se je število prijavljenih primerov povečalo (skupna incidenca ostaja nizka 5,28 na 100.000). V Sloveniji je bila v letih 2006-08 incidenca kar 22 (za Norveško in Nizozemsko). Nekatero državo EU so uvedle poživitveno dozo za sedem-letnike v letu 2006 (Slovenija leta 2009). Nadzor je nujno potreben za oceno vpliva te spremembe.

Referenčni laboratorij za invazivne bakterijske okužbe, ki jih povzročajo ***Haemophilus influenzae*, *Streptococcus pneumoniae* in *Neisseria meningitidis***. Te bakterije predstavljajo pomemben javno zdravstveni problem po vsej Evropi. Uvedba množičnega cepljenja proti meningokokom seroskupine C, Hib in pnevmokokom v več evropskih državah je spremenila epidemiologijo teh bolezni. Po drugi strani pa je odpornost proti antibiotikom pri pnevmokoku postala resen JZ problem v zadnjih letih. Zato je nujen nadzor nad temi bakterijami za nadaljnje preučevanje epidemioloških trendov, kakor tudi za spremljanje krožečih sevov in načrtovanje politike cepljenja.

Nadzor nad boleznimi, ki se prenašajo s hrano in vodo ter zoonozami poteka v sodelovanju z drugimi slovenskimi mikrobiološkimi laboratoriji:

- verotoksigene in druge skupine patogenih *E.coli*, ki povzročajo črevesne okužbe (driska),
- listerioze,
- kampilobakterioze,
- šigeloze,
- jersinijoze,
- salmoneloze,
- botulizem.

Za ta nadzor naš laboratorij:

- sodeluje s svojimi strokovnjaki v ECDC,
- nenehno izboljšuje in usklajuje nadzor v skladu z evropskimi smernicami
- izboljšuje znanje o preprečevanju in nadzoru z: uvedbo ustreznih metod glede trenutnega stanja in znanja o nekaterih patogenih (zadnji izbruh *E. coli* O104: H4), uskladitev uporabljenih metod z drugimi ECDC državami članicami, sodelovanje z ECDC z validacijskimi študijami in programi zunanjega sistema zagotavljanja kakovosti.
- sodeluje z veterinarskim in živilskim sektorjem (skupni projekti, naloge in monitoringi, usklajevanje analitičnih metod, ki omogočajo primerjavo rezultatov - izjemnega pomena za nadzor).

Ena od glavnih nalog našega nacionalnega JZ laboratorija je: hiter odziv na nastalo situacijo (podlaga za to je znanje o epidemiologiji nekaterih patogenov znotraj in zunaj države), uvajanje različnih ustreznih analitičnih metod (usklajenih).

Primer je zadnji *E. coli* O104: H4 izbruh, potrebne so bile sledeče metode, mnoge izvedene le v našem laboratoriju:

- odkrivanje različnih skupin diareagenih *E.coli*, ne samo VTEC
- odkrivanje drugih virulenčnih genov
- odkrivanje verotoksinov
- odkrivanje podtipov verotoksinov
- serotipizacija
- detekcija ESBL in ESBL podtipov
- druge metode tipizacije (PFGE, ...)

GRIPA

- Naš nacionalni JZ laboratorij je hkrati Nacionalni center za gripo (WHO, ECDC)
- Mrežo sestavlja 45 zdravnikov primarnega zdravstva in 2 bolnišnici > sporočajo epidemiološke podatke in pošiljajo vzorce.
- Zagotavljamo dnevna (v sezoni respiratornih obolenj), tedenska in mesečna poročila ter ocene stanja za različne deležnike (epidemiologi, bolnišnice, splošna javnost, MZ, ECDC, WHO).
- Analiza sevov.
- Vsako leto zagotavljamo zbirko izolatov virusov za izbirni postopek WHO za izdelavo cepiva.
- Ključna vloga v pandemiji leta 2009. Z epidemiologi glavna vloga pri vzdrževanju pripravljenosti na pandemijo gripe.
- Sodelujemo pri pripravi nacionalnih in mednarodnih algoritmov in smernic.

Spremljanje odpornosti bakterij proti antibiotikom

Pomembna naloga našega JZ laboratorija je tudi spremljanje odpornosti bakterij proti antibiotikom. Nadzor nam omogoča, da sledimo spremembam na tem področju v mikrobnih populacijah:

- omogoča zgodnje odkrivanje odpornih sevov pri bakterijah, ki so posebnega pomena za javno zdravje,
- je v pomoč pri zaznavanju in raziskovanju izbruhov,
- rezultati spremljanja vplivajo na klinične odločitve o terapiji in na priporočila ter omogočajo oceno spremljanja priporočil za zmanjšano rabo antibiotikov.

Vsi zbrani podatki so rutinsko poslani v različne evropske mreže, ki jih usklajuje ECDC.

Nacionalni JZ mikrobiološki laboratorij IVZ ima osrednjo vlogo v Sloveniji pri laboratorijskem sodelovanju z ECDC z namenom doseči skupno evropsko varnost pred nalezljivimi boleznimi.

Ta laboratorij je hkrati odgovoren za izvajanje WHO programov v Sloveniji:

- za izkoreninjenje otroške paralize
  - za eliminacijo ošpic in rdečk
  - za nadzor nad gripo.